

DOI 10.33930/ed.2019.5007.37(10)-5
УДК 373.3/.5.014.3 (477)

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ: ДОКОРІННІ ЗМІНИ, ЇХ СУТНІСТЬ ТА НАСЛІДКИ

GENERAL SECONDARY EDUCATION OF THE XXI CENTURY: RADICAL
CHANGES, THEIR ESSENCE AND CONSEQUENCES

Л. В. Ткаченко

Актуальність теми дослідження. Специфіка сучасного розвитку суспільства обумовлює динамічний розвиток системи освіти, що диктується постійним переосмисленням освітньої концепції. Освіта XXI століття зазнає докорінних змін.

Постановка проблеми. Загальна середня освіта сучасності одночасно перебуває в стані реформування, трансформації та модернізації. З'ясуємо детальніше, в чому полягає відмінність між цими видами змін в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість питання соціальної, освітньої, культурної інклюзії дітей з особливостями розвитку в суспільні відносини висвітлюється в роботах багатьох вітчизняних (Л. Гриневич, В. Дзоз, В. Засенко, А. Капська, Л. Коваль, О. Колишкін, А. Колупаєва, Н. Компанець Т. Сак, О. Красюкова-Еннз, С. Литовченко, О. Мартинчук, Ю. Найда, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Таранченко, А. Трейтяк, О. Федоренко, З. Шевців та ін.) і зарубіжних (Д. Агнес, Ф. Армстронг, Е. Данілавічюте, Д. Демпелер, М. Кінг-Сирс, Т. Лорман, Д. Лупарт, Т. Мітлер, М. Петерсон, С. Петерс, Д. Роза, Т. Сміт, К. Стаффорд, Д. Харві та ін.) вчених.

Серед чисельних означень поняття "компетентність" найбільш загально-визнаними є дефініції Освітньої комісії Ради Європи, ЮНЕСКО та Міжнародного департаменту стандартів. Головним законодавчим підґрунтям щодо поняття компетентності, яким послуговуються українські освітяни, є Закон України "Про освіту".

Постановка завдання. Здійснити філософський аналіз змін в загальній середній освіті, які демонструють процеси реформування, трансформації

Urgency of the research. The specificity of modern development of society determines the dynamic development of the education system, which is dictated by the constant rethinking of the educational concept. 21st century education is undergoing radical changes.

Target setting. Modern general secondary education is simultaneously in a state of reform, transformation and modernization. Let's find out in more detail what the difference is between these types of changes in education.

Actual scientific researches and issues analysis. The importance of social, educational, cultural inclusion of children with developmental disabilities in social relations is highlighted in the works of many domestic (L. Grinevych, V. Dzo, V. Zasenko, A. Kapska, L. Koval, O. Kolyshkin, A. Kolupaeva, N. Kompanets T. Sak, O. Krasjukova-Ennz, S. Litovchenko, O. Martinchuk, Yu. Naida, V. Sinyov, T. Skrypnyk, N. Sofiy, O. Taranchenko, A. Treityak, O. Fedorenko, Z. Shevtsov, etc.) and foreign (D. Agnes, F. Armstrong, E. Danilovichute, D. Deppeler, M. King-Sears, T. Lorman, D. Lupart, T. Mittler, M. Peterson, S. Peters, D. Rose, T. Smith, K. Stafford, D. Harvey, etc.) scientists.

Among the numerical definitions of "competence", the most widely accepted are the definitions of the Council of Europe Education Commission, UNESCO and the International Department of Standards. The main legislative basis for the concept of competence used by Ukrainian educators is the Law of Ukraine "On Education".

The research objective. Carry out a philosophical analysis of changes in general secondary education, which demonstrate the processes of reform, transformation and

та модернізації Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. В статті розглядаються стратегічні напрямки сучасної освітньої політики, такі як курс на впровадження інклюзивної освіти, організація освіти на засадах компетентнісного підходу; широке використання новітніх технологій та ін. Запропонований соціально-філософський аналіз процесів в освіті сприяє усвідомленню членами суспільства прогресивних змін і водночас викликає футурошок у частини громадян.

Висновки. Реформування, трансформація та модернізація Нової української школи – це довготривалий процес на десятиріччя, який зараз, відповідно до Концепції НУШ, перебуває у другій фазі. Філософський аналіз змін, які відбуваються в сучасній освіті, підтвердив, що за своєю сутністю вони дуже різняться, переважна більшість з них є позитивними та прогресивними, хоча практика вказує і на деякі “слабкі місця”, які будуть скориговані відповідно до запитів учасників освітнього процесу, суспільства.

Ключові слова: інклюзія, компетентнісний підхід, модернізація, Нова українська школа, реформування, трансформація.

modernization of the New Ukrainian School.

The statement of basic materials. The article considers the strategic directions of modern educational policy, such as the course for the implementation of inclusive education, the organization of education on the basis of a competency-based approach; extensive use of the latest technologies, etc. The proposed socio-philosophical analysis of the processes in education contributes to the awareness of members of society of progressive changes and at the same time causes futuroshok a small part of the citizens.

Conclusions. The reform, transformation and modernization of the New Ukrainian School is a long-term process for decades, which is now, in accordance with the Concept, in the second phase. Theoretical analysis of the changes taking place in modern public education has confirmed that the vast majority of them are positive and progressive, although practice indicates some "weaknesses" that will be adjusted according to the requests of participants in the educational process, society.

Keywords: inclusion, competency approach, modernization, New Ukrainian school, reform, transformation.

Актуальність теми дослідження. Специфіка сучасного розвитку суспільства обумовлює динамічний розвиток системи освіти, що диктується постійним переосмисленням освітньої концепції. Освіта XXI століття зазнає суттєвих змін і докорінно відрізняється від освіти попереднього століття. Соціально-філософський аналіз виявив стратегічні напрямки сучасної освітньої політики, які включають: курс на впровадження інклюзивної освіти, пов'язаний з необхідністю включення дітей з обмеженими можливостями здоров'я в соціум, в освітній процес; організація освіти на засадах компетентнісного підходу; широке використання новітніх технологій (технологій навчання, інформаційно-комунікативних технологій та ін.). Гіпотетично всі сучасні зміни сприятимуть формуванню нового типу світогляду випускника, який буде цілісною особистістю, новатором в різних сферах діяльності та людиною, яка віддана своїй Батьківщині, народу та має активну життєву позицію.

Постановка проблеми. Освіта сучасності одночасно перебуває в стані реформування, трансформування та модернізації. З'ясуємо детальніше, в чому полягає відмінність між цими видами змін в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість питання соціальної, освітньої, культурної інтеграції та інклюзії дітей з особливостями розвитку в суспільні відносини висвітлюється в роботах багатьох вітчизняних (В. Бондар, Л. Будяк, О. Глоба, Л. Гриневич, Л. Даниленко, В. Дзоз, І. Дмитрієва, Е. Данілавічюте, Т. Єжова, Н. Заєркова, В. Засенко, А. Капська, Л. Коваль, О. Колишкін, А. Колупаєва, Н. Компанець, Ю. Найда, С. Литовченко, О. Мартинчук, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Таранченко, А. Трейтяк, Л. Тигранова, О. Федоренко, С. Хлеб'як, В. Шинкаренко, С. Шевченко та ін.) і зарубіжних (Д. Агнес, Ф. Армстронг, Е. Данілавічюте, Д. Демпелер, М. Кінг-Сирс, Т. Лорман, Д. Лупарт, Т. Мітлер, М. Петерсон, С. Петерс, Д. Роза, Т. Сміт, К. Стаффорд, Д. Харві та ін.) вчених.

Зміст поняття “компетентність” тлумачиться по-різному, у нашій роботі перевагу надано офіційним, загально визнаним дефініціям, серед яких найбільш вживані міжнародні визначення Освітньої комісії Ради Європи, ЮНЕСКО та Міжнародного департаменту стандартів. Законодавчим підґрунтям щодо поняття компетентності, яким послуговуються сучасні освітяни, є Закон України “Про освіту” (розділ I, стаття 1).

Постановка завдання. Здійснити філософський аналіз змін в загальній середній освіті, які демонструють процеси реформування, трансформування та модернізації Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Зупинимось детальніше на тих змінах Нової української школи, які зазначені в “Концептуальних засадах реформування середньої освіти” (2016 р.). Саме поняття “реформа” (від франц. *reforme*, від лат. *reformo* – перетворюю) досить містке та різнопланове. У філософській енциклопедії термін “реформа” трактується як перетворення, зміна, перевлаштування будь-якої сторони суспільного життя, що не знищує основ існуючої соціальної структури [12].

У зв'язку з інтеграцією України у світову спільноту відбувається реформування освітньої галузі на засадах компетентнісного підходу, що цілком відповідає часу. Поняття “компетентність” “компетенція” давно увійшли у світову педагогічну практику.

Знання, уміння та навички, які здобувачі освіти набувають й виробляють, навчаючись у закладах освіти, беззаперечно, є важливими, але сьогодні актуальності набуває поняття компетентностей, оскільки саме вони, на думку міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дають змогу визначити готовність випускника до самостійного життя, його подальшого саморозвитку й до безпосередньої активної участі в суспільному житті. Зміст поняття “компетентність” тлумачиться по-різному, у нашій роботі перевагу надано офіційним, загально визнаним дефініціям, серед яких найбільш вживанні міжнародні визначення поняття компетентності Освітньої комісії Ради Європи, ЮНЕСКО та Міжнародного департаменту стандартів. Відомі міжнародні організації, серед яких Організація Об'єднаних Націй (ООН), спеціалізована установа ООН з питань освіти, науки й культури ЮНЕСКО, спеціалізована структура ООН – дитячий фонд ЮНІСЕФ, Рада Європи,

Міжнародний департамент стандартів IBSTPI, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробили механізми запровадження компетентнісного підходу в освіту.

Законодавчим підґрунтям щодо поняття компетентності, яким послуговуються українські освітяни, є Закон України “Про освіту”. В Законі України “Про освіту” термін “компетентність” визначено як “динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність” [1]. Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року також передбачено модернізацію структури та змісту освіти, її організацію на засадах компетентнісного підходу [4].

У рамках запровадження компетентнісного підходу створено нову систему вимірювання й оцінювання результатів навчання [3, с. 12]. На зміну вербальному оцінюванню запроваджено описове формувальне оцінювання, що дозволить здійснювати аналіз індивідуального прогресу здобувача освіти та планувати індивідуальний темп навчання.

Ще одним зі стратегічних напрямків докорінних змін у сучасній освіті є впровадження інклюзивного навчання. Фундаментальним міжнародним документом, Саламанською декларацією про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами (ООП), прийнятою в 1994 році урядами 92 країн, у тому числі Україною та 25 міжнародними організаціями, був запропонований підхід “освіта для всіх”, де пріоритетним завданням освітньої політики було оголошено створення “освіти включення”, де на зміну процесам інтеграції, сутністю якої є об’єднання в одне ціле, приходять інклюзія, тобто включення [13].

Інклюзія (*від англ. inclusion – включення*) – це повне залучення дітей з ООП в освітній процес загальноосвітнього навчального закладу, де створено соціокультурне середовище, яке задовольняє потреби всіх учасників цього процесу. В умовах інклюзії відбувається адаптація освітньої системи до різноманітних потреб дитини, а не навпаки, як при інтеграції, коли дитина змушена адаптуватися до вимог системи. Саме інклюзія забезпечує доступність освіти для всіх.

Важливість питання соціальної, освітньої, культурної інтеграції та інклюзії дітей з особливостями розвитку в суспільні відносини висвітлюється в роботах багатьох вітчизняних (Л. Гриневич, В. Дзоз, В. Засенко, А. Капська, Л. Коваль, О. Колишкін, А. Колупаєва, Н. Компанець, О. Красюкова-Еннз, С. Литовченко, О. Мартинчук, Ю. Найда, Т. Сак, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Таранченко, А. Трейтяк, О. Федоренко, В. Шинкаренко, З. Шевців та ін.) і зарубіжних (Д. Агнес, Ф. Армстронг, Е. Данілавічюте, Д. Деспелер, М. Кінг-Сирс, Т. Лорман, Д. Лупарт, Т. Міттлер, М. Петерсон, С. Петерс, Д. Роза, Т. Сміт, К. Стаффорд, Д. Харві та ін.) вчених.

Концепція інклюзивної освіти відбиває одну з головних демократичних ідей: всі діти – цінні й активні члени суспільства. Цілком погоджуємося з

думкою Т. Потапчук: “Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому” [7, с. 76].

У Новій українській школі буде заохочуватися інклюзивна освіта. Закон України “Про освіту” декларує: “Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти” [1, стаття 3]. Для учнів з ООП на всіх рівнях освіти буде доступним навчання спільно з однолітками. В Концепції Нової української школи зазначено, що “для таких дітей буде запроваджено індивідуальні програми розвитку, зокрема корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід і необхідні засоби навчання” [3, с. 29].

Саме такі соціальні перетворення, що відбуваються в Україні, широко охопили систему освіти й сприяли зміні ставлення суспільства до людей, які мають вади здоров'я та потребують більш широкої соціалізації, вирішення їх проблем. Щодо закладів загальної середньої освіти, це втілюється в розробці концептуальних положень, що створюють умови для забезпечення справжньої рівності в освоєнні дітьми з особливими освітніми потребами різних ступенів освітнього стандарту. З огляду на загальноосвітній підхід до освіти дітей з ООП тепер багато з них можуть навчатися разом з однолітками в закладах загальної середньої освіти. Інклюзивне навчання організовується таким чином, що учні з особливими освітніми потребами при вивченні переважної більшості навчальних дисциплін перебувають у своїх класах разом з іншими здобувачами освіти, і певний час – окремо, коли вони навчаються за індивідуальним розкладом освітнього процесу, де з ними фахівці проводять корекційно-розвиткові заняття, вони отримують індивідуалізовані освітні послуги, соціальну та психолого-педагогічну допомогу.

На сторінці “Інклюзивне навчання” сайту МОН України його часто вважають “... альтернативою інтернатній системі, за якою діти з особливими освітніми потребами навчаються в спеціальних закладах освіти та змушені проживати в інтернатних відділеннях при них через їх територіальну розгалуженість” [2]. В Україні до середини 90-х років ХХ століття освіта дітей з обмеженими можливостями здоров'я здійснювалося переважно в школах-інтернатах та спеціальних закладах освіти, що призводило до соціальної ізоляції цих дітей та усунення батьків від їх виховання. Внаслідок цього випускники навчальних закладів інтернатного типу зазнають труднощі щодо подальшої інтеграції в соціум.

На сучасному етапі відбувається якісне переродження, розвиток інтернатної системи. Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки, де планується здійснити перехід від одного стану інституційного догляду до іншого, якісно нового – деінституціалізації. На наш погляд, такі суттєві, фундаментальні зміни є вже не просто реформою, а

трансформацією в даному напрямку освітньої політики. Термін трансформація (від лат. *transformatio*) – багатозначний, одне із його значень у словниках трактується як зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей тощо чого-небудь [11]. У роботі науковиць Є. А. Подольської та Т. В. Подольської зазначено, що трансформацією це – “дія або процес зміни форми, вигляду, природи або характеру суспільства або окремої структури” [6, с. 112]. При цьому відбувається перетворення сутнісних компонентів усіх сторін, сфер суспільного життя, набуття нових рис, які відповідають вимогам часу. Інклюзія є одним з видів трансформації в освіті.

Відносно змін в суспільстві, освіті, техніці часто зустрічається термін “модернізація” (франц. *modernisation*, від *moderne* - “новітній”, “сучасний”). У своєму дослідженні ми вважаємо його науково-технічним і погоджуємося з визначенням науковця О. А. Солотвінського, що “модернізація – це перехід до нових технологій, оновлення машин, обладнання, устаткування, пов’язаний з впровадженням у виробництво науково-технічних досягнень” [9, с. 421].

Оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів, широке використання новітніх технологій у процесі навчання педагогами та здобувачами освіти є проявами модернізації освітнього середовища відповідно до новітніх, сучасних вимог і норм. Концепцією НУШ передбачено, що інформаційно-комунікаційні технології “... суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності” [3, с. 8].

Всі ці зміни акумульовані в концепції Нової української школи (НУШ), оскільки галузь освіти стоїть на шляху докорінної реформи та оптимізації, “...яка зупинить негативні тенденції, перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України” [3, с. 5].

Концепцією Нової української школи та нового Закону України “Про освіту” визначено ключові засади глобальної реформи освітньої сфери, яка стартувала саме з початкової ланки. Вчителі початкових класів мали можливість підготуватися до роботи в НУШ. З цією метою по всій території України були проведені спецкурси, тренінги, майстер-класи, які знайомили слухачів з особливостями роботи в нових умовах, де значна увага була приділена опрацюванню нормативних документів, особливостям планування роботи та формування оцінювання досягнень здобувачів освіти. Розглядалися питання створення безпечного освітнього середовища, організації інклюзивного навчання, впровадження інтегрованого навчання, практично вивчалися нові форми й методи роботи.

Яким же є ставлення суспільства до Нової української школи зараз? Ситуація, що склалася з навчанням у зв’язку із захворюваністю на COVID-19, швидке впровадження засад НУШ викликає футурошок у значної частини представників суспільства, які безпосередньо не залучені в освітянській галузі. “Футурошок” – це термін, який походить від назви книги Елвіна Тоффлера (в одному з перекладів “Шок майбутнього”). За визначенням самого автора,

футурошок – це стрес і дезорієнтація, які виникають у людей, внаслідок великої кількості змін за дуже короткий термін [10]. В системі освіти ще не створені нові процедури управління й співпраці, механізми, правила діяльності, разом з тим суспільство не має ніяких уявлень про те, до чого призведуть ці зміни і як до них ставитись.

Попри модернізацію сучасного освітнього процесу, дистанційне навчання стало справжнім випробуванням для батьків учнів початкових класів. За результатами опитування та анкетування батьків, організація навчальних занять дитини вдома з-за різних причин для більшості батьків виявилася непосильною справою. Неможливість під'єднатися до мережі Інтернет, відсутність комп'ютерної техніки або відповідних гаджетів, специфічні умови проживання, пасивність батьків та ін. унеможливило організацію ефективного навчального процесу під час карантинних заходів.

Не завжди виправдовуються очікування батьків від НУШ. Створення і функціонування нового освітнього середовища – одна із запорок успішного впровадження НУШ. Організація нового освітнього середовища потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення лабораторної бази для вивчення предметів природничо-математичного циклу [3, с. 28]. За результатами моніторингового дослідження ефективності впровадження реформи “Нова українська школа”, проведеному на замовлення МОН України (2019 р.) для батьків нагальним є питання покращення матеріального забезпечення шкіл (72% у селах, 61% – у великих містах, 67% – у містах до 100 тисяч жителів) [5].

Часто батьками здобувачів освіти піднімається питання про необхідність дотримуватися правил поведінки під час уроків. З результатами того ж моніторингу на цьому наголошують батьки у селах (94%) та містах до 100 тисяч жителів (90%), дещо рідше – у містах з населенням понад 100 тисяч (85%) [5].

Моніторингове дослідження ефективності впровадження реформи “Нова українська школа” виявило, що 10% батьків вважають, що першочерговий виклик, який потребує вирішення в школі – нова система оцінювання, 49% батьків учнів пілотних закладів освіти вважають, що у шкільному житті їхніх дітей бракує оцінювання за чіткими критеріями [5]. Навчальні досягнення здобувача освіти Нової української школи фіксуються в його Свідоцтві досягнень. Свідоцтво досягнень, яке отримує кожен учень, містить розгорнуту інформацію про сформованість наскрізних умінь та рівні результатів навчання. Багато уваги адміністраціями шкіл і вчителями-класоводами приділяється поінформованості батьків учнів закладів освіти про нові підходи до оцінювання, про переваги формуального оцінювання, про те, як, послуговуючись свідоцтвом досягнень учня, можна дізнатися про його навчальні успіхи. Наприклад, в методичних рекомендаціях щодо оцінювання результатів навчання учнів третіх і четвертих класів НУШ зазначено: “Результати формуального оцінювання відображаються в оцінних судженнях учителя/учнів/батьків, що характеризують процес навчання та досягнення

учнів... В оцінному судженні відображають прогрес учнів та поради щодо подолання утруднень, за їх наявності, у досягненні очікуваних результатів навчання відповідно до програмових вимог” [8].

На жаль, більшість батьків за цим документом не в змозі сприйняти й усвідомити рівень навчальних досягнень їх дітей.

Висновки. Реформування, трансформація та модернізація Нової української школи – це довготривалий процес на десятиріччя, який зараз, відповідно до Концепції НУШ, перебуває у своїй другій фазі. Філософський аналіз змін, які відбуваються в сучасній українській освіті, підтвердив, що своєю сутністю вони дуже різняться, переважна більшість з них є позитивними та прогресивними, хоча практика вказує і на деякі “слабкі місця”, які будуть скориговані відповідно до запитів учасників освітнього процесу, суспільства та з рахуванням національної специфіки.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про освіту” 2017, Документ № 2145-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 38-39, ст. 380. Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>>. [18 Липень 2021].
2. *Інклюзивне навчання* (n.d.), Сайт Міністерства освіти и науки України. Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>>. [14 Червень 2021].
3. *Концепція Нової української школи 2016*, Міністерство освіти и науки України. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>>. [15 Травень 2021].
4. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року 2013*, Документ № 344/2013, Указ Президента України. Доступно: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>>. [18 Липень 2021].
5. *Моніторинг НУШ, результати та рекомендації, перший етап 2019-2020 рр.* Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/2021/Monitoringh/Monitoringh_vprovadzhennya_reformy_NUSH_rezultaty_t_a_rekomendatsiyi_26_02.pdf>. [28 Травень 2021].
6. Подольська, ЄА & Подольська, ТВ 2009, *Соціологія: 100 питань – 100 відповідей*, Київ: ІНКІС, 352 с.
7. Потапчук, Т 2017, ‘Підготовка майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу’, *Педагогічний часопис Волині : науковий журнал*, Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, № 3 (6), С. 73–80.
8. *Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів третіх і четвертих класів Нової української школи 2020*, Документ № v1146729-20, Наказ МОН України від 16.09.2020 № 1146. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1146729-20#Text>>. [14 Червень 2021].
9. Солотвінський, ОА 2016, ‘Модернізація підприємств та шляхи її забезпечення в Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки’, *Тези IV Міжнар. науково-практ. конференції (24-25 лист. 2016 р)*, Житомир: ЖДТУ, С. 421–422.
10. Тоффлер, Э 2002, *Шок будущего*, перев. с англ., Москва: *Издательство АСТ*, 557 с. Доступно: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-future_shock-ru-1.pdf>. [11 Липень 2021].
11. *Український тлумачний словник* (n.d.), Сайт Академик, 2000-2021. Доступно: <https://ukrainian_explanatory.academic.ru/180395/transformatsiia/>. [14 Червень 2021].
12. *Философская энциклопедия* (n.d.), Сайт Академик, 2000-2021. Доступно: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/4752>. [11 Липень 2021].

13. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education* (n.d.). Available from: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>>. [14 June 2021].

References:

1. Zakon Ukraini "Pro osvitu" (Law of Ukraine "On Education") 2017, Dokument № 2145-VIII, *Vidomosti Verhovnoyi Radi (VVR)*, № 38-39, st. 380. Dostupno: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>>. [18 Lipen 2021].
2. *Inklyuzivne navchannya (Inclusive education)* (n.d.), Sajt Ministerstva osviti i nauki Ukraini. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>>. [14 Cherven 2021].
3. *Koncepciya Novoyi ukrayinskoyi shkoli (Concept of the New Ukrainian School)* 2016, Ministerstvo osviti i nauki Ukraini. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>>. [15 Traven 2021].
4. *Nacionalna strategiya rozvitku osviti v Ukraini na period do 2021 roku (National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period up to 2021)* 2013, Dokument № 344/2013, *Ukaz Prezidenta Ukraini*. Dostupno: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>>. [18 Lipen 2021].
5. *Monitoring NUSH, rezultati ta rekomendaciyi, pershij etap 2019-2020 rr. (NUS monitoring, results and recommendations, the first stage of 2019-2020)* Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/2021/Monitorynh/Monitorynh_vprovadzhennya_reformy_NUSH_rezultaty_t_a_rekomendatsiyi_26_02.pdf>. [28 Traven 2021].
6. Podolska, YeA & Podolska, TV 2009, *Sociologiya: 100 pitan –100 vidpovidej (Sociology: 100 questions - 100 answers)*, Kiyiv: *INKOS*, 352 s.
7. Potapchuk, T 2017, 'Pidgotovka majbutnih uchiteliv pochatkovoyi shkoli do profesijnoyi diyalnosti v inklyuzivnomu seredovishi zagalnoosvitnogo navchalnogo zakladu (Preparation of future primary school teachers for professional activity in an inclusive environment of a secondary school)', *Pedagogichnij chasopis Volini : naukovij zhurnal*, Luck: *SNU imeni Lesi Ukrayinki*, № 3 (6), S. 73–80.
8. *Pro zatverdzhennya metodichnih rekomendacij shodo ocinyuvannya rezultativ navchannya uchniv tretih i chetvertih klasiv Novoyi ukrayinskoyi shkoli (On approval of methodological recommendations for assessing the learning outcomes of third and fourth graders of the New Ukrainian School)* 2020, Dokument № v1146729-20, *Nakaz MON Ukraini vid 16.09.2020 № 1146*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1146729-20#Text>>. [14 Cherven 2021].
9. Solotvinskij, OA 2016, 'Modernizaciya pidpriyemstv ta shlyahi yiyi zabezpechennya v Formuvannya efektivnoyi modeli rozvitku pidpriyemstva v umovah rinkovoyi ekonomiki (Modernization of enterprises and ways to ensure it in the formation of an effective model of enterprise development in a market economy)', *Tezi IV Mizhnar. naukovoprakt. konferenciyi (24-25 list. 2016 r)*, Zhitomir: *ZhDTU*, S. 421–422.
10. Toffler, E 2002, *Shok budushego (Shock of the Future)*, perev. s angl., Moskva: *Izdatelstvo AST*, 557 s. Dostupno: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-future_shock-ru-1.pdf>. [11 Lipen 2021].
11. *Ukrayinskij tlumachnij slovník (Ukrainian explanatory dictionary)* (n.d.), Sajt Akademik, 2000-2021. Dostupno: <https://ukrainian_explanatory.academic.ru/180395/transformatsiia/>. [14 Cherven 2021].
12. *Filosofskaya enciklopediya (Philosophical Encyclopedia)* (n.d.), Sajt Akademik, 2000-2021. Dostupno: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/4752>. [11 Lipen 2021].
13. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education* (n.d.). Available from: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>>. [14 June 2021].